

Literatura použitá při překladu:

Lidový sborník modliteb a bohoslužebných zpěvů pravoslavné církve (tzv. „Gorazdův sborník“) (*připravil svatý vladyka mučedník Gorazd Pražský a Moravsko-slezský; 1. vydání – Praha, 1933; 2. upravené vydání – Praha, 1951*)

Božská liturgie sv. Jana Zlatoústého (*vydal presbyter Čestmír Kráčmar – Praha, 1927*)

Služebník, tisnenie sedmoje (*upravený reprint – Praha, V jámě 6, 1950; další reprint – Církevní nakladatelství, Bratislava, 1980*)

Služebník (*upravený reprint synodálního vydání – Moskva, 1997 a opr. vyd. 2003*)

Ieratikon (*vydání Ieras Monis Simonos Petras, Agion Oros, 2004*)

Překlad „Nového zákona Pána našeho Ježíše Krista“ (*bilingue, církevně-slovanský a český text; vydáno ve dvou dílech – Petrohrad, 1892—97*)

Dále bylo přihlíženo k liturgickým překladům do ruštiny a angličtiny, které jsou dostupné na internetu (překlady z církevně-slovanské i řecké předlohy), zvláště:

Anglický překlad publikovaný na oficiálním webu Greek Orthodox archdiocese of America: www.goarch.org

Pravoslavné bohoslužby v překladu z řeckého a církevně-slovanského jazyka, kniha 3., vydání 2., Moskva 2010, v PDF: www.ogkochetkov.ru

Překlad na website – Azbuka víry: www.azbyka.ru

Božská liturgie našeho svatého otce Basila Velikého (*Pracovní překlad, Litoměřice; 2018*)

Božská liturgie sv. Basila Velikého

Starší české překlady — dle „Sborníku modliteb a zpěvů...“ (sv. biskupa mučedníka Gorazda) a „Služebniku...“ (Čestmíra Kráčmara) — revidovány, upraveny a rozšířeny dle církevně-slovanského (s přihlédnutím k řeckému) znění.

Připravil prot. Jan Baudiš s kolektivem duchovních a teologů.

Jazyková spolupráce a závěrečná korektura: Darja Mužíková

Bilingue. Liturgická edice s církevně-slovanským textem a paralelním českým překladem

Stvořiteli můj, jenž jsi dobrovolně dal mně za pokrm Tělo své, ty jsi oheň pálicí nehodné; nesežehni mne, pronikni spíše v údy mé, vstup do všech částí mé bytosti, do útrob i v srdce mé. Spal trní všech prohrěšení mých; očisť duši, posvěť myšlení; upevni vnitřní síly mé spolu s kostmi; osvěť patero smyslů; připevni mne celého k bázni před tebou. Stále chraň, střež a zachovej mne od veškerého díla a slova dušehubného. Očisť, omyj a ozdob mne; polepši mne, daruj mi poznání a osvěť mne. Učiň mne sídlem jediného Ducha svého, a nikoliv již sídlem hříchu. Jelikož stal jsem se domem tvým, když vstoupilo do mne svaté Přijímání, nechť prchá ode mne jako před ohněm každé řádění zla, každá vášeň. Za přímluvce své si před tebou, Milosrdným, volám všechny svaté, náčelníky řádů beztělesných, Předchůdce tvého, moudré apoštoly a s nimi i neposkvrněnou, čistou Matku tvou, jichž prosby přijmi, Kriste můj, a synem světla učiň služebníka tvého. Neboť tys jediný dobrý, posvěcení a světlo duší našich, a tobě jako Bohu a Vládcí, jak se náleží, slávu každodenně všichni vzdáváme. Amen. (*Od sv. Metafrasta*)

Tělo tvé svaté, Pane Ježíši Kriste, Bože náš, budiž mně k životu věčnému a drahocenná Krev tvá na odpuštění hříchů; budiž mně tedy svatá večere tato k radosti, zdraví a veselí. Ve strašný pak a druhý příchod svůj, Pane, dejž mně hříšnému státi po pravici slávy tvé, na přímluvy přečisté Matky tvé i všech svatých. Amen

Přesvatá Vládkyně, Bohorodice, světlo zatemnělé duše mé, naděje, záštito, útočiště, útěcho, radosti moje — děkuji ti, že jsi mne nehodného uznala hodným státi se účastným přečistého Těla a drahocenné Krve Syna tvého. A tak ty, porodivší Světlo pravé, osvěť duchovní oči srdce mého; porodivší pramen nesmrtnosti, oživiž mne, umrtveného hříchem; a jsouc milostivého Boha láskyplná milosrdná Matka, smiluj se nade mnou a vlož dojetí a zkroutenost do srdce mého, daruj pokoru uvažování mému a osvobození zajatým myšlenkám mým; i učiň mne hodným do posledního vzdechu mého neodsouzeně přijímat posvěcení přečistých Tajin k uzdravení duše i těla. A dejž mi slzy pokání a vyznání, abych opěvoval a chválil tebe po všechny dny života svého, neboť blahoslovená a velebená jsi na věky. Amen.

Г҃О Б҃ГА ЛЮБОВАГОУТРОБНАА М҃ТИ, ПОМІНАЇ М҃А, І ДАЖДА МНІ
 ОУМНАЛЕНІЕ, І СОКРШЕНІЕ ВЪ СЕРДЦѢ МОЕМЪ, І СМІРЕНІЕ ВЪ МЫСЛЕХЪ
 МОИХЪ, І КОЗЗВАНІЕ ВЪ ПЛЕНЕНІИХЪ ПОМЫШЛЕНІИ МОИХЪ, І СПОДОБИ
 М҃А ДО ПОСЛѢДНАГО ІЗДАХАНІА НЕУСЪЖДЕННУ ПРИМАТИ ПРЕЧТЫХЪ
 Т҃АИИХЪ ОУСВАЩЕНІЕ КО ІЦЦАЛЕНІЕ ДШІИ ЖЕ І Т҃ѢЛА: І ПОДАЖДА МНІ
 СЛѢЗЫ ПОКААНІА І НЕПОВѢДАНІА, КО ЄЖЕ П҃КТИ І СЛ҃БИТИ Т҃А КО ВСѢ
 ДНІИ ЖИВОТ҃А МОЕГО, ІАК҃О Б҃ГОСЛОВЕННА І ПРЕПРОСЛАВЛЕННА ЄСІИ КО
 В҃ѢКИ. АМІНЬ.

Конѣцъ моли́тъ по сѣ́къмъ причащѣніи.

Ны́нѣ ѿпѣ́щамъши: Трѣ́тѣе. І по Ѿ́че на́шихъ:

Ѿпѣ́щательный тропарь, гласъ иі:

Во всѣмъ зѣмлю ізиде вѣщаніе твоє, іакѡ пріемшю слово твоє,
 імже вѣоубиши насъ, іакоже єси: єстествомъ твоимъ оубиши єси.
 члвчскіа ѡбычаніа украшає єси. Царское сщєніе Ѿче прѣбне, моли
 хр҃та б҃га спастиса душамъ нашимъ.

Гласъ: Кондакъ, гласъ ѿ.

Іакоже єси ѡснованіе непоколебимое цркви, подає вѣкъмъ
 некрадомое гдство чловчкѡмъ, запечатлѣа твоими величїи,
 нековлєнне васіліе преподобне.

І ны́нѣ, вѣ́тородиченъ:

Предстательство хр҃стіанъ непорочноє, ходатайство ко творцѣ
 непреложное, не презри грѣшныхъ моленій гласы: но предвари, іакѡ
 благаа, на помощь насъ вѣрнѡ зовущихъ ти: оубкоріи на моли́тъвѣ,
 і потщиса на оумолєніе, предстательствующи прише ѡце, члвчнхъ
 тѣ.

Или́ лице хощеши, рцы і днѣ тропарь.

Гдн помінаѣи, вѣ. Четвергншю: Гласъ, і ны́нѣ:

і творитъ ѿпѣтъ.

V ostatním viz poznámky k překladu liturgie sv. Jana Zlatoústého.

Historická poznámka k termínům služby liturgie sv. Basila

Dříve se sloužila liturgie sv. Basila na každý svátek, kdežto liturgie sv. Jana Zlatoústého byla vnímána jako liturgie všednodenní. Pak se začalo prosazovat sloužení liturgie sv. Jana i ve svátky (protože je kratší). Ustanovení, že liturgie sv. Basila se slouží jen 10 × v roce, nebylo přijato pro omezení této liturgie, ale naopak, aby bylo zachráněno její konání. (*Prof. N. D. Uspenskij: O službě dvou liturgií*)

V liturgii sv. Jana Zlatoústého se při zvolání kněze před svatým přijímáním věřících může vkládat vsuvka ct. Nikodima Svatohorce: „S bázni Boží (s láskou) a u víře přistupte!“ V liturgii sv. Basila, která by se měla udržovat bez různých pozdějších přídavek, by však vsuvka „s láskou“ nejspíš být neměla.

Na závěr podtrhneme, co bylo výše uvedeno o starobylosti této liturgie. V současném liturgickém životě pravoslavné církve reprezentuje liturgie sv. Basila nejstarobylější liturgické formy (v jistém smyslu to platí pak ještě i o liturgii předem posvěcených Darů a samozřejmě i o liturgii sv. Jakuba, která se však slouží jen zcela výjimečně a rozhodně nikoliv na běžných farnostech). Zastupuje dnes ve všech našich chrámech všechny dávné prvokřesťanské bohoslužebné řády. Proto je vhodné udržovat při službě této liturgie ranně křesťanskou duchovní atmosféru, preferovat prostotu ve výrazu i formě, zdržovat se novějších liturgických prvků; snažit se, aby věřící, přítomní v chrámu při službě, pocítili více než jindy vanutí ducha prvních křesťanských staletí. Tomu je vhodné přizpůsobit i bohoslužebný zpěv, resp. nápěvy určené pro službu liturgie sv. Basila.

Zde je několik skromných návrhů, jak odlišit tuto službu od obvykle konaných bohoslužeb. Tam, kde se používá elektrické světlo při liturgii, dle možností upřednostnit alespoň při liturgiích sv. Basila osvětlení svícemi. Možno jistě použít co nejprostší bohoslužebné odění. Vzdát se některých slavnostně komplikovaných součástí pozdně byzantského či carského typu a okázalosti v obřadu. Mitroformní kněží by např. mohli zvážit zda sloužit tuto liturgii s mitrou. Není už dnes jistě zakazováno číst tiché dlouhé liturgické modlitby beze spěchu nahlas, aby se všichni přítomní mohli poučit jejich hlubokým obsahem a účastí na těchto modlitbách povznést svou duši intenzivněji než obvykle. Zvláště to vše platí pro službu liturgie sv. Basila spojené s večerní (v takovém případě je žádoucí konat ji odpoledne či v podvečer, což pomůže věřícím se jí účastnit).

Ct. Nikodim Svatohorec v Pidalionu při komentování 19. pravidla Laodicejského sněmu žádá, aby kněží při proměňování neřikali tento dodatek, který učinil někdo nevzdělaný (viz už citace výše). Tato vsuvka není ani v benátských vydáních liturgie. Nenacházela se v pramenech, které používal Bessarion, ani v pramenech sv. Marka Efezského.

Třetí požehnání svatých Darů se tedy v liturgii sv. Basila má konat při slovech: „Prolitou za život (Řekové správně dodávají ještě: a za spásu) světa.“

V zde předkládaném liturgickém textu jsme v epiklezi – u modlitby před samotným žehnáním předložených darů – použili jako poslední slovo „učinil“ místo původního „ukázal“ (jak je to v řečtině i církevní slovanštině). Teologický význam je tu v obou případech stejný, ale *ukázal* patří do kontextu klasické řečtiny, jehož výklad není u nás běžně známý. Jedná se o proměnu darů a tu v češtině lépe vystihuje námi zvolené slovo *učinil*.

Poznámka k použité terminologii

Co se používaného pojmosloví týče, čerpá toto znění liturgie ze dvou tradičních českých pravoslavných zdrojů: „Lidového sborníku modliteb a bohoslužebných zpěvů pravoslavné církve“ (odtud např. již zažitá termíny: Tajina, Bohorodice atd.) a překladu „Nového zákona Pána našeho Ježíše Krista“ (*Petrohrad, 1892–97*), což je jediný český kanonický pravoslavný novozákonní překlad (odtud byl přejet počeštěný pojem „blahodať“).

V liturgii sv. Basila se pro řeč o svatých Darech (Tělu a Krvi Kristových) často vyskytuje termín *svjatynja* (agiasma), který v tomto kontextu překládáme jako *svátost*. Tam, kde se hovoří o *tainstvach* samozřejmě překládáme jako *tajiny*, jak je to u nás od dob sv. Gorazda II. obvyklé.

Z církevně slovanského jazyka jsme si vypůjčili pojem „blahodať“, abychom vymezili slovo „milost“ pro překlad *milost* (znamená: smilování nebo právně: zrušení soudu). *Blahodať* je vyhrazena pro řeč o nestvořené energii Boží – v pravoslavné spiritualitě i věrouce má zásadní význam mít takový vyhrazený pojem. Lze se oprávněně domnívat, že kdyby na našem území nebylo přetrženo pěstování pravoslavné víry, pak bychom měli slovo *blahodať* i v současné běžné češtině. Jedná se tu samozřejmě jazykovou výpůjčku, leč z jazyka blízkého, který je nejen naším národním i církevním dědictvím, ale i pramenem češtiny. Přebírání cizích slov do naší mluvy je běžnou záležitostí, a neobsahuje-li dosavadní lexikum češtiny termín, který by významově odpovídal a všestranně vyhovoval, nebývá zvykem se přejímkám bránit (čeština přejímá vcelku ochotně – mnoho slov máme dávno z ruštiny, z němčiny, nyní z angličtiny a z dalších jazyků). Lingvisticky vzato nemá *blahodať* pochopitelně nic společného s blahem – jádrem pojmu je: dar.

Zakončení děkovných modliteb po účasti na svaté eucharistii

Nyní propouštíš, Pane, služebníka svého, podle slova svého v pokoji. Neboť viděly oči mé spasení tvé, které jsi připravil před obličejem všech lidí: světlo ke zjevení pohanům, a slávu lidu tvého israelského.

Následuje: »Trojsvatá píseň« až po »Otče náš«

Závěrečný tropar a kondak sv. Basilu Velikému:

Po celé zemi rozlehl se hlas tvůj a všude přijato je slovo tvé, jímž jsi pravé víře naučil, přirozenost všeho jsoucího zjasnil a mravy lidské zušlechtil; královská svatosti, otče ctihodný *sv. Basile*, pros Krista Boha, aby spasil duše naše.

»Sláva ...«

Podáváje všem smrtelníkům bohatství neuloupitelné a zpečetuje je svými naučeními, ukázal ses jako základ církve nepohnutelný, zjeve nebeský, *Basile* ctihodný.

»I nyní ...« (*Závěrečný bohorodičný kondak, 6. hlas*)

Nezahanbitelná zastánkyně křesťanů, jistá prostřednice u Stvořitele, nepřeslechni prosebné hlasy hříšníků, ale předejdi, dobrotivá, ku pomoci nám, tebe věrně vzývající. Pospěš k přímlově, pros za nás horlivě, neboť ty, Bohorodice, vždy ochraňuješ ty, kteří uctívají tebe.

Chceš-li, zapěj i tropar toho dne. Následuje ukončení:

»Hospodi, pomiluj.« (*Dvanáctkrát*)

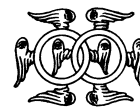
Kněz: Přesvatá Bohorodice, spasiž nás!

»Tebe nad cherubíny ctěnější...« (*2. hlas*)

Kněz: Sláva tobě, Kriste Bože, naděje naše, sláva tobě!

»Sláva... I nyní...« »Hospodi, pomiluj« (*tříkrát*). Požehnej!

Kněz pronáší malé propuštění.

ІЗВІСТІЄ ОУЧІТЕЛЬНОЄ.

ВІЗНАДЬ, ЯКВ ЄІА ВЖІТВЕННАА ЛІТЪРГІА ВЕЛІКАГО ВАСІЛІА НЕ ВСЕГДА ПОРТА, НО ВО ВРЕМА ОУЧИНІННОЄ, СІРБЧЬ, ВЪ НЕДІЛАХЪ ВЕЛІКІА ЧЕТЫРЕДЕСЯТНИЦЫ, (КРОМЪ НЕДІЛІ ВІЙ:) І ВО СЪТІЙ ВЕЛІКІЙ ЧЕТВЕРТОКЪ, ВЪ ВЕЛІКІЮ СЪБВОТЪ, І ВО НАВЕЧЕРІИ РЖІТВА ХРІТОВА, І ВЪОМВЛЕНІЙ, І ВО ДЕНЬ ПРАЗДНИКА СЪАГО ВАСІЛІА. СКАЗАНІЄ ЖЕ І ОУСТА- ВЪ СЕГЪ СЦІЕННОДІКІТВА ТОВАЄ СРЪ, СЪЖЕ І СЪАГО ІВАННА ЗЛАТОУСТ- ТАГО.

Liturgie sv. Basila se koná desetkrát do roka:

- 1.) Na svátek Narození Páně (25. prosince). Případne-li předvečer Narození Páně (tj. 24. prosinec) na všední den (od pondělí do pátku), pak se Basilova liturgie slouží spojená s večerní bohoslužbou v tento den předvečeru (na samotný den svátku, 25. prosince, se ráno slouží liturgie sv. Jana Zlatoústého). Případne-li však předvečer svátku na sobotu nebo na neděli, pak se 24. prosince dopoledne slouží liturgie sv. Jana Zlatoústého, večer se koná velká večerní; v samotný den svátku se koná dopoledne liturgie sv. Basila (bez spojení s večerní).
- 2.) V den svátku sv. Basila. Obřezání Páně (1. ledna). (Dopolední služba liturgie)
- 3.) Na svátek Zjevení Páně (6. ledna). Buď se Basilova liturgie koná v předvečer svátku ve spojení s večerní (padne-li 5. leden na všední den), nebo dopoledne v samotný den svátku (padne-li 5. leden na sobotu či neděli). Viz obdobný princip na svátek Narození Páně.
- 4.—8.) První, druhá, třetí, čtvrtá a pátá neděle velkopostní. (Slouží se dopolední podoba liturgie. O velkopostních sobotách i na Lazarovu sobotu a pak na Květnou neděli se koná liturgie sv. Jana Zlatoústého.)
- 9.) Na velký čtvrtek. (Slouží se Basilova liturgie ve spojení s večerní bohoslužbou.)
- 10.) Na velkou sobotu. (Slouží se Basilova liturgie ve spojení s večerní bohoslužbou.)

správně, muselo by slovo „proměnit“ znít v infinitivu /metavalein/, což tak není, takže celá tato druhá vsuvka byla zjevně slepě převzata z liturgie sv. Jana a neorganicky vložena do liturgie sv. Basila.

2.) Dále si všimněme, že tato druhá vsuvka v epiklese liturgie sv. Basila je zbytečná, protože v anafoře liturgie sv. Basila se už dříve hovořilo a působení Ducha Svatého (vzývání Svatého Ducha v první části epiklese, aby na Dary sestoupil a „požehnal je a posvětil“), kdežto v liturgii sv. Jana byla zatím jen prosba o sestoupení Svatého Ducha, a proto se na závěr ještě dodává: „Proměniv (je Duchem Svatým)“.

3.) Tato druhá vsuvka vytváří liturgickou „zrůdnost“ čtvrtého požehnání svatých Darů, čemuž se lze vyhnout jedině tím, že se – v rozporu s celou tradicí – vynechá třetí požehnání svatých Darů (při slovech: „Prolitou za život světa“) a toto třetí požehnání se přesune na řečenou vsuvku (při slovech: „Proměniv je...“)

4.) I ct. Nikodim Svatohorec zdůrazňuje ve svém Pidalion (Kormidlo): „Vždy, když duchovní slouží liturgii sv. Basila Velikého, nechť neříkají v čase proměnění a posvěcení Tajin výraz »Proměniv je Duchem svým Svatým«, protože je to dodatek kohosi nevzdělaného a opovážlivého, který aby se ukázal jako protivník latiníků, převzal tato slova z liturgie svatého Jana Zlatoústého a vsunul je do Basilovy liturgie...“

Tyto chyby spravedlivě vyvolaly kritiku ruských theologů. Očekává se, že jedním z důležitých úkolů budoucího ruského sněmu bude, vynětí těchto vsuvek z liturgie sv. Basila a návrat epiklese této liturgie do původního stavu. Doposavad to nebylo učiněno zřejmě kvůli obavám z obvinění z „modernismu“ ze strany staroobřadců. A potom – jakékoliv opravy liturgie byly v Rusku na mnohá desetiletí takřka znemožněny porevolučními reformami tzv. „obnovlenců“; předrevoluční bohoslužby se tím staly nedotknutelným ideálem. Od těch dob se prosadily jen dvě „novoty“: nesrovnatelně častější svaté přijímání laiků (před revolucí bylo obvyklé, že věřící přijímali jednou do roka) a všelidový zpěv při bohoslužbách (a nikoliv pouze zpěv sboru, jak to bylo dříve, s výjimkou Symbolu víry a Otčenáše; při řeckých bohoslužbách se však tyto dva texty vždy zásadně čtou, tj. nezpívají; podle staré tradice je u Řeků čte nejdůstojnější nesloužící osoba či nejstarší člen bohoslužebného shromáždění nebo host). (*Ep. Vasil Krivošein – výpisky z díla*)

Jiní uvádějí: K liturgii sv. Basila Velikého je nutno říci, že slova: „Proměniv je Duchem svým Svatým,“ nebyla v původním vydání této liturgie. Jsou převzata z liturgie sv. Jana Zlatoústého. Při pozorném čtení textu epiklese vidíme, že tam nepatří. Proto jsou v mnohých vydáních liturgie vynechána.

Jestliže v liturgii sv. Jana Zlatoústého tato vsuvka nikterak nenarušuje slovní postup epiklese (protože je vložena mezi dvě věty a nikoliv doprostřed jedné věty) a konec konců má zde už také svou tradici (od 11. století), tak v liturgii sv. Basila Velikého nemá – dle názoru mnohých – žádné místo. Jednak proto, že z hlediska gramatického opravdu nepřipustně narušuje postup epiklese. Je totiž vložena doprostřed jedné věty a úplně tím rozbíjí slovosled epiklese – věta proměňování chleba v Tělo Kristovo gramaticky pak vůbec nedává smysl, protože věta je přerušena po slově „ukaz“ (vyjev; u nás *učíň*) (v ř. i csl. v infinitivu), aniž by bylo dopovězeno, co má být ukázáno, resp. vyjeveno. A potom také kvůli tomu, že liturgie sv. Basila Velikého (spolu s liturgií sv. Jakuba, která se však už téměř nekoná) zastupuje v současném pravoslavném liturgikonu starší liturgické formy (myslí se zde eucharistická část liturgie), a tak v ní tato relativně novodobá úprava nemá místo.

Do liturgie sv. Basila byla tato vsuvka převzata z liturgie sv. Jana Zlatoústého, což je zjevné i z toho, že se tato vsuvka v žádném řeckém rukopisu liturgie sv. Basila nenalézá.

Znění epiklese liturgie sv. Basila v Gorazdově sborníku bylo na místě této vsuvky pozměněno, protože nebylo lingvisticky únosné uveřejnit v obecně srozumitelné češtině text, který by (kvůli oné vsuvce) nedával smysl.

Ponechme tedy vsuvku obsahující tropar třetí hodinky s úryvkem z 50. žalmu pro použití výhradně při liturgii sv. Jana Zlatoústého, kde má svůj smysl (mj. i v tom, že při epiklesi – těsně před proměněním svatých Darů – slouží jako upomínka skutečnosti, že na díle spásy člověka a na daru eucharistie má účast celá svatá Trojice: eucharistický kánon včetně epiklese se modlitebně obrací k Bohu Otci, tropar třetí hodinky se pak obrací k Synu a oba verše z 50. žalmu jsou podle tradičního výkladu o Svatém Duchu). V liturgii sv. Basila je tato vsuvka nadbytečná, protože v modlitbě epiklese jsou těsně před proměňováním svatých Darů všechny Osoby Božské Trojice už vzpomenuy.

Závažná je i druhá vsuvka vnesená do epiklese liturgie sv. Basila Velikého: „Proměniv je Duchem svým Svatým.“

1.) Tato vsuvka byla učiněna ve slovanském textu liturgie sv. Basila pod zřejmým vlivem textu liturgie sv. Jana Zlatoústého. V řeckém znění liturgie se tato vsuvka jeví jako nepřipustná gramatická chyba (slovo „proměniv“ /metavalon/ nemůže v tomto tvaru následovat po infinitivu „ukázat“ /anadeixai/; v liturgii sv. Jana následuje slovo „proměniv“ po slově „učíň“ /poimson/ v rozkazovacím způsobu. Aby byla vsuvka v liturgii sv. Basila

Spojení liturgie sv. Basila Velikého s večerní bohoslužbou

Začíná se ohlasem liturgie: „Blahosloveno budiž království...“ (Kněz při tom koná s evangeliem kříž nad antiminsem.) A hned začíná obvyklá večerní bohoslužba („Pojďte, pokloňme se...“ Žalm 103./104., pak velká ektenie, po ní „Hospodine, k tobě volám...“ a stichiry atd.).

Večerní má následující zvláštnosti. Čtení světelných modliteb a velkou ektenii koná kněz před svatým prestolem (tj. v oltáři). Nebere se „Blažený muž“ (pokud to není v sobotu večer). Stichir na „Hospodine k tobě volám“ bývá ve svátek osm.

Malý vchod (na konci těchto stichir) se koná s evangeliem (tj. nikoliv s kadidlem).

Při vchodu: „Velemoudrost, povznesme se!“ a poté „Světlo tiché“ jako obvykle. Po večerním prokimeniu se čtou paremije s tropary a dalšími hymny k svátku (viz služba svátku v mineji). V průběhu stichir a paremij kněz většinou koná proskomidii. Věřící při čtení starozákonních paremij sedí (královská brána se na tyto paremije uzavírá).

Pokud je to uvedeno v mineji, bývají mezi paremijemi zvláštní tropary na závěr čtení paremij může být sváteční službou nebo triodem předepsán zvláštní hymnus.

Po přečtení všech paremij se otevírá královská brána a následuje malá ektenie, která končí ohlasem z liturgie: „Neboť svatý jsi, Bože náš...“ A tím se opouští postup večerní a přechází se do postupu liturgie. Hned nato se zpívá Trojsvatá píseň, pak prokimen liturgie, čtení apoštola, evangelia a dále, jak je psáno výše v řádu liturgie sv. Basila.

Redakční poznámka

Základem pro vytváření tohoto českého překladu liturgie bylo znění použité v „Lidovém sborníku modliteb a bohoslužebných zpěvů pravoslavné církve“ sestaveném a vydaném sv. biskupem mučedníkem Gorazdem, a dále starší překlad ve „Služebníku“ od presbytera Čestmíra Kráčmara.

Navazovat na text uvedený v tzv. „Gorazdově sborníku“ je při práci na nových překladech v českém pravoslaví samozřejmost. Vyrůstáme přece z kořenů modlitebního dědictví našich místních předchůdců ve víře a chápeme, že pravoslaví je neoddělitelně spojeno s úctou k posvátným tradicím – všeobecným i místním. Zmíněná úcta znamená v našem pojetí následování, nikoliv muzeum. Kdybychom zavrhli, znevažovali či se dokonce posmívali tomu, jak se modlili naši pravoslavní předchůdci, kteří zde šířili pravoslaví a budovali naše chrámy, pak bychom byli pravoslavnými jen formálně, ale nikoliv duchem. To však neznamená, že bychom neměli staré překlady průběžně zpřesňovat a doplňovat.

Nejedná se tu jen o do sebe uzavřenou jazykovou problematiku. Jde o její přesah do oblasti ducha. Pronikání – dnes všude se šířící – protestantské či světsky mudrující „duchovnosti“ se lze vyvarovat citlivostí vůči působení Ducha Svatého, kterým bylo v posloupnosti minulých generací toto dávné dědictví přineseno do naší země k předcházejícímu i současnému pokolení.

Občas se setkáváme s tvrzením, že jazyk českých modliteb vydaných v době sv. Gorazda († 1942) je dnes „naprosto nesrozumitelný“. Asi nemá význam s takovým podivným názorem obšírně polemizovat. Možná má takový pocit konvertita, který přišel do pravoslaví z modernistického či protestantského prostředí, nebo je to člověk zvyklý modlit se vlastními tezemi nejmodernější variantou jazyka (jako je čeština „novinářská“), či není příliš sečtělý, a proto nerozumí klasické knižní češtině. Jistě chápeme, že použitý jazykový styl při modlitbě ovlivňuje naše duchovní naladění. Modlitební a liturgický jazyk by si měl proto zachovat odstup od jazyka ulice či novin a jiných masmédií. Toho lze dosáhnout mj. posunem jazykového stylu ke knižní poloze či mírnými archaismy (např. použitím přechodníků či v terminologii a ve slovosledu). Běžné jsou takové výrazové prostředky i v současné poezii.

Každý obor lidského myšlení a činnosti má svou terminologii, kterou si musí osvojit ten, kdo se hodlá v tomto oboru orientovat. To platí i v oblasti vědy, náboženství či filosofie. Vztahuje se to i na křesťanskou víru obecně (adept křesťanství si musí postupně vyjasnit obsah pojmů jako např.: Bůh, Spasitel, Bible, evangelium, apoštol, křest, alleluja atd.). Pochopitelně

také pravoslaví má právo na své specifické pojmosloví, s nímž se musí každý zájemce o naši víru postupně seznámit (např.: svaté Tajiny, eucharistie, jednobytný, Bohorodice, blahodať, božská liturgie; názvy bohoslužebných knih a hymnů – např. tropar, kondak, stichira, prokimen, či chrámového vybavení a bohoslužebných předmětů, tituly světců; dále třeba monastýr, igumen, archimandrita, jeromonach apod.) Věříme, že používání pravoslavné terminologie v liturgickém překladu nebude nikomu na obtíž.

Při práci na úpravě českého překladu liturgie sv. Basila Velikého bylo při hledání co nejuvstíznějšího znění často přihlíženo k řeckému znění dle současného vydání na Svaté Hoře Athos – jak v drobnostech (např. rozdělení dlouhých modliteb na několik odstavců), či při úpravě vyznění některých vět modliteb, tak i v zásadních věcech, pod nimiž máme na mysli především znění epiklese.

Dle stejného řeckého vydání bylo výrazně zkráceno vzpomínání řádů svatých při proskomidii (jednak to odpovídá starobylosti liturgie – jsou připomínáni hlavně svatí z nejstarších dob církve a jen několik osob, a dále to vyhovuje skutečnosti, že při liturgii sv. Basila spojené s večerní koná proskomidie až v průběhu bohoslužby, při stichirách a paremijích, takže na ni nemusí pokaždé být tolik času jako při liturgii sv. Jana Zlatoústého).

Znění epiklese je přesně dle původního řeckého textu, jak je dnes vydán např. v *Ieratikon* (2. díl: *Božská liturgie sv. Basila Velikého*), *Ieras Monis Simonos Petras, Agion Oros 2004*. (Dále bylo v jednotlivostech přihlíženo k anglickému překladu Basilovy liturgie; např. na goarch.org.) Jen prosba diákona: „Pamatuj na mne, hříšného, vladyko svatý,“ (v českém znění), je převzata z církevně-slovanského služebníku (v řeckém znění není). I pro vzpomínání řádů svatých při proskomidii bylo vzato za vzor zmíněné řecké vydání (s tím, že nad první částí je vzpomínán sv. Jan Křtitel, jak je to u nás obvyklé, a doplněna jsou jména českých světců).

Liturgie sv. Basila Velikého – o dvou vsuvkách do znění epiklese

Za posledních několik staletí se v používaných vydáních Basilovy liturgie objevily dvě vsuvky – nepůvodní texty zařazené do znění epiklese. Moderní řecká vydání se už vrací k původnímu znění epiklese – bez jakýchkoliv vsuvek.

První vsuvka do epiklese: trojí opakování troparu třetí hodinky („Pane, jenž jsi v třetí hodinu...“) spolu s dvěma verši z 50. žalmu („Srdce čisté stvoř ve mně...“ a „Nezamítej mne od tváře své...“)